

CONSTRUCȚII COMPLEXE CU EPS ȘI CONSTRUCȚII DERIVATE DE LA SINTAGME CU EPS

ADRIAN CHIRCU

Universitatea „Babe-Bolyai”, Cluj-Napoca

„Dinamica limbii în funciune are particularități proprii [...] și pune în evidență dependențe și motivații implicând, direct sau mediat, influența evenimentului...”
(Valeria Guțu-Romalo)

0. Toți cei care s-au aplecat asupra studiului detaliat al acestei funcții sintactice au remarcat faptul că ne aflăm în prezența unei realizări sintactice eterogene, dar care este interesantă și care trebuie analizată cu mult mai mult atenție. Nu ne propunem să abordăm toate teoriile privitoare la EPS, ci dorim să relevăm câteva aspecte care au fost luate deoparte în paginile articolelor ori ale monografiilor consacrate structurilor cu EPS.¹

0.1. În descrierea faptelor de limbă legate de această funcție sintactică, ne vom baza, în principal, pe teza propusă de D. D. Drăoveanu (1997: 155), și anume că avem o monosubordonare a EPS-ului în raport cu un substantival, și nicidecum cu o dublă subordonare, și față de un substantival, și față de un verb, așa cum se propune, de exemplu, în paginile noii gramatici academice:

„Predicativul suplimentar este o poziție sintactică facultativă, realizată în structuri ternare derivate, care se raportează sintactic și semantic concomitent la un verb (sau o interjecție predicativă) și la un nominal” (GALR: 295).

0.2. În cazul EPS-ului substantival, ipoteza propusă de D. D. Drăoveanu (1967: 239) și (p)reluată și în alte studii, în ceea ce privește un posibil acord între EPS și substantival (*El ne-a venit profesor.*), nu se justifică, deoarece, în ceea ce privește substantivalul, avem întotdeauna C₁. În limba română de astăzi, apar tot mai multe decalaje de gen în relația dintre regentul substantival și subordonatul substantival (*Ea (fem.) a mers director (masc.) acolo, și nu secretar-ef*).²

1. Enunțurile care constituie punctul de plecare pentru analizele ce vor urma sunt următoarele:

- (1) *Acum, te-tu împăcat copilul meu legitim.*
- (2) *Ca directori, l-au considerat consola și câștigător.*

¹ Sinteze ample, referitoare la stadiul descrierii și analizării acestei funcții sintactice, se găsesc în două monografii relativ recente apărute (Secieru 2001 și Popușoi 2002).

² În astfel de situații, avem un caz de ordin I, C₁, cazul flexional, iar nu un C₂, „cazul manifestat a două oară – împreună cu genul și numărul – prin acord, în cuvântul acordat, adjectiv, participiu...” (Drăoveanu 1997: 80).

- (3) Merele trebuie *mâncate proaspete*.
 (4) Vinul merit *b ut rece*.

1.1. În exemplele (1) și (2), avem de-a face cu o structură complexă, în care avem două EPS-uri, iar nu un EPS și un complement predicativ al obiectului. Putem însă avea și o structură cu un EPS și un complement predicativ al obiectului: *L-au poreclit satisf cu i* (EPS) *B l nel* (CPO).

1.1.1. Această propunere nu este lipsită de justificare, căci se poate repera o structură primară din care a derivat EPS-ul subiectului (*Acum te tiu i sunt împ cat > Acum, tiu împ cat .*) și un enunț din care s-a derivat EPS-ul obiectului (*E ti copilul meu legitim*), rezultând enunțul complex final (*Acum, te tiu împ cat copilul meu legitim*).

Regimul oarecum soluția care s-a dat și în cazul verbelor dublu tranzitive, care au două componente directe, însă, în cazul nostru, doar aparent avem o dependență față de un singur regent. Conform GALR, referitor la realizarea complementului direct, nu ne mai găsim în prezența unor structuri dublu tranzitive (cu două CD), ci avem un complement direct și un complement secundar).

„Complementul secundar funcționează în grupul verbal ca termen subordonat față de centrul grupului într-o structură ternară din care face parte și un complement direct subordonat aceluiași centru verbal” (GALR 2005: 392)

1.1.2. În ceea ce ne privește, susținem că avem de-a face cu o construcție complexă cu dublu EPS, unul al subiectului (un adjectival, *împ cat*, *consola i*, caz N₂) și unul al obiectului (un substantival, *copilul, câ tig tor*, caz Ac₁).¹ Sunt întâlnite și situații în care avem două EPS-uri adjectivale: *O tiam mul umit împlinit profesional*.

1.1.3. Trebuie să recunoaștem că exemplele de felul celor de sub (3) și (4) sunt din ce în ce mai des întâlnite în limba română. Este vorba mai ales despre situații în care avem doar un participiu pe poziția unui EPS (*Hainele trebuie încercate, înainte de a le cumpăra*).

Analizându-le cu atenție, observăm că acestea au fost derivate de la enunțuri (structuri de bază tripropoziționale), care au suferit o serie de modificări (suprimări) la nivel interpropozițional. De pildă, în (3), avem următoarele transformări: *Merele trebuie să fie mâncate cât timp sunt proaspete > Merele trebuie să fie mâncate proaspete > Merele trebuie mâncate proaspete.*, iar, în (4), avem *Vinul merit să fie b ut cât timp este rece > Vinul merit să fie b ut rece > Vinul merit b ut rece*.

1.1.5. Studiul comparativ al acestor două ultime enunțuri ne dezvăluie o structură asemănătoare. Constatăm că, într-o primă fază, este redusă circumstanțiala temporală (prin eliminarea adverbului relativ temporal *cât* și a verbului *a fi*).

Apoi, la următoarea reducere, prin înlăturarea auxiliarului de diateză și a morfemului de conjunctiv cu rolul de relatem subordonator interpropozițional (anularea subiectivei), se obține enunțul final. În aceste exemple, avem o structură specială cu EPS, pe care noi îl numim *succesiv*, deoarece avem secvențe cu două EPS-uri „în cascadă”, în sensul că *proaspete*,

¹ În aceste contexte, nu poate fi invocată unicitatea, deoarece funcțiile sunt realizate diferit cu regeni diferiți, iar categoriile gramaticale sunt diferite. Pe de o parte, avem cazuri de ordin I (C₁ – *copilul, câ tig tor* – Ac₁), iar, pe de altă parte, cazuri de ordin II (C₂ – *împ cat*, *consola i* – N₂). Pentru mai multe detalii, vezi Draoveanu 1997, passim. Prin unicitate, se înțelege „imposibilitatea existenței, în dependența unui termen regent, a unui al doilea termen subordonat, construit în același fel cu unul dat” (Draoveanu 1997: 67).

respectiv *rece*, se subordonează unui participiu (EPS, rmas în urma suprimării auxiliarului), care, la rândul său, se subordonează unui verb impersonal (*trebuie* sau *merit*).

1.1.6. Putem avea și situații în care, în locul adjectivului (al doilea EPS), avem tot un participiu (activ), dar sunt mai rare, îns nu imposibile:

(5) *Vinul merit b ut fiert.*

1.1.6.1. În acest din urmă caz, avem următoarea reducere: *Vinul merit s fie b ut dup ce e fiert.* > *Vinul merit s fie b ut fiert.* > *Vinul merit b ut fiert.* Se observă clar c, în ceea ce privește ultimul EPS, pasivizarea joacă un rol important (fie c e vorba despre diateza pasiv propriu-zis, fie c e vorba despre reflexivul pasiv: *Merit s se bea fiert vinul.*).

1.1.6.2. Se observă c, în (3), (4) și (5), EPS-ul se raportează, pe rând, la nominal. Acesta din urmă poate apărea, în contexte diferite, antepus (*Vinul merit b ut fiert.*) sau postpus (mai rar) față de verbul impersonal (*Merit b ut vinul fiert, nu rece*). În (5), avem de-a face cu un adjectiv participial (*fiert*) în dependența altui adjectiv participial (*b ut*).

2. Referitor la a doua secțiune a intervenției noastre, și anume, *construcții derivate de la sintagme cu EPS*, trebuie subliniat faptul că foste EPS-uri apar în sintagme cu termen regent nominalizat (la origine, verb), ceea ce le modifică statutul sintactic, având o valoare mai degrabă atributivă decât predicativă suplimentară, așa cum se remarcă într-un paragraf din GALR: „Predicaia suplimentară se poate prezenta în enunțuri cu nominalizări (ocupând poziția sintactică de atribut)” (§ 4.5: 307)¹.

2.1. Pentru a urmări îndeaproape comportamentul acestor construcții derivate din construcții cu EPS, vom da câteva exemple pe care, apoi, le vom discuta:

- (6) *Considerarea lui drept geniu a fost îndreptită.*
- (7) *Considerarea soluției de (drept)² bun este indicată.*
- (8) *Dovedirea lor drept niște tr d tori netrebnici lua mult timp.*
- (9) *Plecarea ei cu mâna goală la piață era vizibilă de ceilalți ca un lucru bizar.*
- (10) *„Numirea ca ambasador la Paris a lui Teodor Baconsky mi se pare o decizie excelentă”* (www.cotidianul.ro)
- (11) *Alegerea lui Geoan pre edinte ar fi în interesul UE.* (www.e-timisoara.info)

2.1.1. În exemplele (6)–(9), din cauza nominalizării, nu mai avem un EPS, ci un atribut derivat dintr-o structură cu EPS, deoarece „realizarea diferitelor specii de atribute depinde de clasa morfologică a centrului” (GALR 2005: 592)³.

2.1.1.1. Încadrarea lor în continuare ca EPS-uri (Domide 2006–2007) ni se pare nejustificată, deoarece schimbarea valorii gramaticale a regentului verbal într-unul nominal (chiar dacă e perceptibil valoarea morfologică primară a acestuia) atrage, prin urmare, și

¹ Pentru detalii privind nominalizarea, a se vedea și Stan (2003: 70–78) și Domide (2006–2007: 187–192). Gabriela Domide (2006–2007: 188) consideră c „avem de-a face tot cu un element predicativ suplimentar, dar care are pe poziția termenului condiționant un substantiv de origine verbal”.

² Când însoțesc un EPS sau COP, **drept, de, ca** nu impun Caz₃, ci avem tot timpul un Caz₁.

³ „Conform tradiției gramaticale românești, interpretăm funcțional determinanții numelor de acțiune ca atribute, respectiv ca propoziții atributive. Criteriul aflat la baza acestei soluții de analiză este statutul morfologic nominal al termenului regent” (Stan 2003: 91).

schimbarea funciei sintactice¹: cf. *Casa este de lemn*. (NP) > *Casa din lemn este mic*. (ASP). Tot un atribut avem și în (10)-(11), dar, de acest dat, acesta are la origine o structură cu complement predicativ al obiectului (CPO).

2.1.1.2. În cazul nominalizărilor, considerăm că valoarea primară, verbală, nu mai este importantă. În GALR, această nouă funcție sintactică realizată în urma nominalizării este denumită *atribut nemarcat cazual*.

Credem că, în aceste situații, cazul substantivului sau al adjectivului rămâne același din construcția primară, nederivată. De exemplu, în (6), avem următoarele posibilități de transformare: (a) *El se consideră că este un geniu*. > *El se consideră geniu*. > *Considerarea sa* (drept) *geniu...* (cazul N₁) și (b) *Ei consideră că este un geniu*. > *Ei îl consideră geniu*. > *Considerarea lui* (drept) *geniu...* (cazul Ac₁).²

2.1.2. Se observă clar, că, din punct de vedere semantic, noul atribut trimite la un pronume³ în G, dar nu concordă în ceea ce privește cazul, care rămâne în (6a) N₁ și în (6b) Ac₁. În (9), nici nu poate fi vorba despre o concordanță, mai ales că valoarea cazuală și ordinul sunt marcate prepozițional (Ac₃).

2.2. Pentru o interpretare sintactică adecvată a acestor sintagme moderne, caracteristice, în special, stilului jurnalistic⁴, ne vom raporta la clasificarea categorial-relațională a atributului pe care o realizează G.G. Neamțu (2006-2007). Acesta propune ca, în cazul verbelor copulative la mod nepersonal (sintagme de tipul *dorin a de a se face profesor*), care depind de un nominal, ar trebui să vorbim despre un atribut nominal care nu mai este „un concept strict morfologic, ci unul identificat mai degrabă sintactic.”

2.2.1. Am putea aplica soluțiile alese de G. G. Neamțu și la cazurile de față, propunând, pentru exemplele (6) și (8), denumirea de *atribut substantival suplimentar* (ASS), iar, pentru exemplele (10) și (11), cea de *atribut al obiectului*. În (7), avem un *atribut adjectival suplimentar* (AAS), a cărui realizare va fi detaliată sub **2.2.3**.

Am propus în terminologia noastră denumirea *suplimentar*, deoarece ne dezvăluie originea sa primară, și anume o poziție sintactică facultativă, realizată în structuri derivate (verbul predicativ mijloc este, dar nu participă efectiv la realizarea noii sintagme).

2.2.2. Astfel, întregim clasificarea realizată de G. G. Neamțu (2006-2007) și putem adăuga două noi subcategorizări, (mai exact sub 5.1. A.1, sub 5.1. A.4 și sub 5.3) *atributul suplimentar* (AS) și *atributul obiectual* (AO).

¹ În cea mai amplă lucrare de terminologie lingvistică românească (Bidu-Vrăncescu *et al.* 2001: 349), este clar și judicios explicat faptul că „operația de nominalizare implică, în același timp, procese morfologice și procese sintactice. Morfologic, sunt implicate, în funcție de limbă, toate mijloacele de convertire a radicalilor verbali în radicali nominali [...]; sintactic, intervine pierderea autonomiei predicative, asociată cu modificarea statutului determinanților tipici verbali (vezi, de ex., apariția genitivelor subiective și a celor obiective, precum și a adjectivelor calificative provenind din adverbe modale: *plecarea tatei, citirea cărților, plecarea precipitată la Cluj*)”.

² În astfel de situații ambigue (cu pronume personale folosite pentru a exprima posesia), am putea avansa ideea conform căreia atunci, când e vorba de posesia obiectului (**lui, ei, lor**), să avem cazul Ac., iar, când e vorba despre posesia subiectului (**său, sa, săi, sale**), să avem un N, înșurătorul (emitorul) nu respectă într-un total această regulă. De pildă, *El se consideră geniu*. (N – considerarea **sa**)/*Ei îl consideră geniu*. (Ac – considerarea **lor**). Substantivul **geniu** poate fi înlocuit și cu adjectivul **genial**. În urma înlocuirii, nu se schimbă funcția (atribut), ci doar modalitatea de realizare.

³ Putem avea și un substantiv (comun sau propriu), în locul pronumelui în G: *Considerarea bătăuțului (lui Mihai) geniu...*

⁴ „Publicistica actuală favorizează foarte mult extinderea acestor formații substantivale care au ca punct de plecare teme verbale” (Gușu-Romalo 2008: 180).

De asemenea, putem repera în cadrul acestei ultime noi funcții sintactice un *atribut adjectival obiectual* (AAO): „Luarea cererii **de bun** a avut efectul scontat și un atribut substantival obiectual” (ASO): „Fortuna Düsseldorf a declinat orice interes pentru angajarea **ca director** sportiv a lui Lothar Matthäus” (www.sport365.ro)¹.

2.2.3. Am putea merge și mai departe cu analiza unui fost EPS adjectival, devenit, prin conversiunea regentului, *atribut adjectival suplimentar* (AAS). Pentru recunoașterea cazului (N₂ sau Ac₂), e necesară refacerea structurii primare: *El se consideră **bun** la matematică* . (N₂)/*Ei îl consideră **bun** la matematică* . (Ac₂):

(12) *Considerarea lui (drept) **bun** la matematică a fost o greșeală* .

2.2.4. E posibil să extindem interpretarea și la nivel interpropositional și să identificăm și o *atributivă suplimentară*²:

(13) *Plecarea ei **cum a venit** [cu mâna goală, lefter] a dat de bănuț*.

(14) *Considerarea lui **că este o persoană genială** [ca genial] este îndreptățită* .

(15) *Desemnarea lui să **conducă Ministerul de Interne** [ca ministru] a fost salută de toate partidele politice*.

2.2.5. Exemplele (13) și (14) ne dovedesc că, așa cum avem pentru atributul substantival/adjectival suplimentar o subordonată echivalentă, la fel avem și pentru *atributul obiectului* o subordonată atributivă a obiectului (exemplul 15).

3. Faptele de limbă evidențiate ne dovedesc că limba română de astăzi se situează sub semnul unei dinamici fără precedent, care oferă celui care abordează aspecte legate de sintaxă sugestii de interpretare și de nuanșare a teoriilor privitoare la anumite funcții sintactice.

3.1. Fără îndoială că, în constituirea acestor construcții, a intervenit și economia lingvistică care presupune:

„... o cotitură permanentă a echilibrului între nevoile contradictorii pe care trebuie să le satisfacem: pe de o parte, nevoile de comunicare, pe de altă parte, inerția memorială și inerția articulatorie, ultimele două în conflict permanent, jocul tuturor acestor factori fiind limitat de diferite tabuuri care tind să fixeze limba îndepărtând orice inovație prea evidentă” (Martinet 1970: 229).

3.2. Construcțiile cu EPS și cele derivate de la EPS pe care le-am discutat în paginile de față confirmă întru totul faptul că nivelul sintactic trebuie analizat cu atenție, mai ales atunci când este vorba despre construcții complexe, pentru a căror interpretare e necesar să facem apel la structurile primare.

BIBLIOGRAFIE

- Bidu-Vrânceanu, Angela *et al.*, 2001, *Dictionar de științe ale limbii*, București, Editura Nemira.
Domide, Gabriela, 2006–2007, „Nominalizarea și implicațiile relaționale (cu aplicare la elementul predicativ suplimentar)”, *Dacoromania*, XI-XII, serie nouă, p. 187–192.

¹ A se vedea și exemplele (10) și (11).

² G. G. Neamău (2006–2007) susține existența unui atribut nominal incomplet: *Intenția de a se face ceva-i-a propus și salvatoare pentru el*.

- Draoveanu, D. D., 1997, *Teze și antiteze în sintaxa limbii române*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.
- Draoveanu, D. D., 1995, „Adjectivul în zona complementului – un caz clasic de fraudaș”, *Excelsior*, 8, p. 10–12.
- Draoveanu, D. D., 1967, „Despre elementul predicativ suplimentar”, *Cercetări de lingvistică*, anul XII, 2, p. 235–242.
- Gușu-Romalo, Valeria, 2008, *Corectitudine și gramatică. Limba română de azi*, București, Editura Humanitas.
- Gușu-Romalo, Valeria (coord.), 2005, *Gramatica limbii române*, vol. II (*Enunțuri*), București, Editura Academiei Române (GALR).
- Gușu-Romalo, Valeria, 1973, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Martinet, André, 1970, *Elemente de lingvistică generală*, traducere și adaptare la limba română de Paul Mișu, București, Editura Științifică.
- Neamțu, G. G., 2007, „Une classification catégorielle – relationnelle de l’attribut en roumain. Avec des annotations”, *Studia Universitatis Babe-Bolyai. Philologia*, LII, 2, p. 19-59.
- Neamțu, G. G., 2006–2007, „O clasificare categorial-relațională a atributului în limba română. Cu adnotări”, *Dacoromania*, XI–XII, serie nouă, p. 111–144.
- Neamțu, G. G., 2004, „Observații pe marginea grupării ‘prepoziție + adjectiv’ în română”, *Convieuirea (Együttélés)*, Szeged, p. 141-147.
- Nicolae, Alexandru, Adina Dragomirescu, „Omonimia sintactică a participiilor românești”, în Zafiu, Croitor, Mihail (eds.) 2009: 193–205.
- Pan Dindelegan, Gabriela, 2003, *Elemente de gramatică. Dificultăți, controverse, noi interpretări*, București, Editura Humanitas Educațională.
- Pan Dindelegan, Gabriela, 1999, *Sintaxa grupului verbal*, ediția a II-a, Brașov, Editura Aula.
- Pan Dindelegan, Gabriela, 1994, *Teorie și analiză gramaticală*, ediția a II-a, București, Editura Coresi.
- Pan Dindelegan, Gabriela, 1992, *Sintaxă și semantică. Clase de cuvinte și forme gramaticale cu dublă natură (adjectivul, adverbul, prepoziția, forme verbale nepersonale)*, București, Tipografia Universității din București.
- Popoici, Carolina, 2002, *Structuri sintactice ale limbii române cu element predicativ suplimentar*, București, Academia Română & Fundația Națională pentru Știință și Artă.
- Secrieru, Mihaela, 2001, *Cumulul de funcții sintactice în limba română* („elementul predicativ suplimentar”), Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”.
- Stan, Camelia, 2003, *Gramatica numelor de acțiune din limba română*, București, Editura Universității din București.
- Zafiu, Rodica, Blanca Croitor, Ana-Maria Mihail (eds.), 2009, *Studii de gramatică. Omagiu Doamnei Profesoare Valeria Gușu-Romalo*, București, Editura Universității din București.

Complex EPS Phrases and EPS Derived Constructions

Building upon several previous delineations of EPSs, the author sets out to analyze very closely a range of special EPS phrases as well as some EPS derived constructions. A further aim is to distinguish and extricate the specific typology of these special structures with a primary focus on componential analysis.

The selected examples typically pertain to colloquial Romanian but it is not unnatural to get them used in the written language, too.